

Dr. Francesc LLOP i BAYO
Antropòleg
963 856 652 / 636 066 978
Joan Llorenç, 62 – 10
VALÈNCIA
E- 46008 (COMUNITAT VALENCIANA)

083038@gmail.com

València, 18-10-2018

“Els sis segles de Silvestra, una campana horària de categoria”

Història de dos campanars i de dues campanes, cosins germans

Amb gran joia he acceptat aquesta nova possibilitat que em doneu de parlar de les nostres campanes, de la nostra història comuna.

Com sabeu, soc un dels Campanars de la Catedral de València, i la nostra catedral, el nostre campanar i les nostres campanes, sempre han tractat de seguir el model de la Seu Vella de Lleida. Lázaro FLORO, que és el pseudònim de Josep SANCHIS SIVERA, canonge arxiver de la Catedral de València, escriu en el seu *Descripción é historia del Miguelete y sus campanas*¹ que en 1376 el Capítol escriu a Pere IV el Cerimoniós la necessitat de fer un nou campanar *per necessitat i decòrum de la Catedral i per honra de la Ciutat de València*. És conegut que els diversos autors del campanar (Andreu Julià, Pere Compte, Pere Balaguer) van fer diversos viatges a Lleida, per prendre idees per al que fou durant segles el *Campanar Nou*.

En la Catedral de València tenim una campana de les hores, anomenada *el Micalet*. La seva història ens servirà, de vegades, per millor comprendre la Silvestra una campana amb sis segles d'història i potser 34 milions de batallades tocades en la seva llarga vida².

El rellotge medieval de la Seu Vella

A partir del segle XIV comencen a instal·lar-se grans rellotges en els campanars europeus. S'ha escrit de forma repetida, que el rellotge significa la nova vida de les ciutats, front a les campanes que ordenaven la vida dels camperols (la qual cosa definiria el nom de l'objecte).

1 FLORO, Lázaro (José SANCHIS SIVERA) *Descripción é historia del Miguelete y sus campanas* Imprenta de Manuel Pau - València (1909)
<http://www.campaners.com/php/textos.php?text=832>

2 Si la suma de les 12 hores fa 78 per dos vegades al dia 156 per 360 dies a l'any (descomptant algunes avaries) per 600 anys ens fa un compte de 33.696.000 batallades. O més, ja que ha tocat, segurament més d'una vegada per festes extraordinàries en els temps antics, i malauradament es ventada en els últims anys.

No compartim, de cap manera, aquesta afirmació, ja que els rellotges eren unes eines inútils, però prestigioses. I a més, tampoc sabem com organitzaven els antics el temps, ja que assumim que tenien la nostra concepció actual.

Comencem pel principi: en una societat de tecnologia molt tradicional – i limitada – els rellotges no podien marcar l'inici de la data, a mitja nit, entre altres coses per que no està clar ni la seva manera de marcar el pas del temps ni tampoc quan era l'inici de la data, que no pas de la jornada.

Sabem que el calendari no sols medieval sinó l'actual, està ordenat pel temps litúrgic, el qual, al seu torn, s'articula en base a tres còmputos temporals diferents: la setmana, el temps lunar, el temps solar.

La setmana està formada per set dies consecutius, sense cap fonament astronòmic, encara que podria ser la quarta part del cicle de la lluna. No totes les cultures, fins i tot europees, han comptat set dies i aquesta tradició, assumida pels hebreus, tindria un origen babilònic. L'inici de la setmana tampoc està clar: en els actuals calendaris el dilluns és el primer dia de la setmana, però no fa gaire, i encara ho és en els calendaris anglosaxons, el diumenge era *el primer dia de la setmana*.

En la societat tradicional – i també en la litúrgia, encara avui, el migdia marca l'inici de la data. Recordem com els dissabtes de matí, la missa és la del dissabte però a la tarda ja és la del diumenge. D'acord amb la mentalitat present, la missa del dissabte a la tarda *val* per al diumenge; no és això, litúrgicament parlant, sinó que el diumenge ha començat al migdia, i per tant ja estem en un altra dia. Igual passa amb les festes majors: la gent diu, ara, que a les dotze de la vespra, s'anuncia la festa. No pas. A les dotze comença el dia festiu, per això, encara, de manera inconscient, celebrem el canvi del temps *normal* al temps *anormal*, el temps de la festa, el temps el qual està ordenat per altres normes.

També els antics tenien diverses maneres de mesurar el temps. Si és ben cert que l'hora, una vint-i-quarta part del dia, no ha canviat al llarg del temps, mantenint unes absurdes divisions impròpies de la societat decimal, (un dia són vint-i-quatre hores que cadascuna són seixanta minuts que cadascun són seixanta segons), no és tan clar que les hores tinguessin la mateixa denominació de l'actual.

M'explico: per exemple, el rellotge de Figuera, rellotge Ciutat de Palma, tocava segons A. FRAU a *l'estil italià*³ (no em consta que en Itàlia es toqui així), és a dir remuntant les peses i posant l'agulla única a les 12 tant a l'alba com a l'ocàs. Això suposava que quan tocaven *les tres hores de la nit* volia dir que havien passat tres hores des de l'ocàs, i no pas que eren les actuals, impersonals, tres de la matinada.

Com tocava el rellotge de la Seu Vella? No ho sabem. De fet, els primers rellotges foren petits, possiblement d'ampolla en 1380 i en 1388 un rellotge mecànic, portat de Morvedre i segurament de petites dimensions però ja automàtic.

3 FRAU, A. *Reloj y relojeros de la Lonja* Boletín de la Sociedad Arqueológica Luliana Tomo I Año I Número 20 (25-10-1885) <http://www.campaners.com/php/textos.php?text=4621>

El rellotge fet per l'italià Antonio CORÉ⁴ tenia dues peses, la major i la menor. Per tant no sols regulava el pas del temps (pesa menor) sinó que tocava una campana (pesa major) de certes dimensions. No és probable que toqués els quarts, com assegura ARGILÉS, tot i tenir dos martells, el menor i el major.

Més probablement tocava tants cops com l'hora, amb la campana (i el martell) major, i un cop aproximadament a la mitja de la mateixa manera que el rellotge del Real Col·legi Seminari del Corpus Christi de València⁵, més tardà, de finals del XVI.

4 ARGILES, obra citada

5 Real Col·legi Seminari del Corpus Christi (Església del Patriarca) de València
<http://www.campaners.com/php/campanar.php?numer=463>

La primera campana de les hores fou feta, sempre seguint a ARGILÉS, per Tibaut RAFART, mestre de fer senys, afincat a Cervera, del qual queda encara el nom (que no pas la campana) a una d'aquell campanar.

Dues reflexions: un seny no és sols una campana fixa sinó i també, en tota la Corona d'Aragó catalanoparlant, una de les campanes majors. La campana gran de Cervera s'anomena, encara avui, el *Seny Major*; a la Catedral de València hi havia *cinc senys i sis morlanes* mentre que a Barcelona deien *cinc senys i sis esquelles*. Per tant el Tibaut RAFART era un fabricant de campanes grans. Però era francès, i aquesta és la segona reflexió. En tota la Corona d'Aragó hi ha un concepte de campanes diguem *europèu* que s'acaba on acaben les nostres fronteres, i quan es tractava de fer campanes de prestigi, la nostra gent recorria sempre a fonadors francesos, com aquest cas, i altres que veurem després, mentre que en la Corona de Castilla s'ho feien amb fonadors de Cantabria, que aleshores era la sortida al mar d'aquells territoris.

No obstant el concepte rellotge no hi era del tot clar: la campana de les hores, *el seny del rellotge* es va posar en 1390 junt a les altres campanes diguem litúrgiques, i no pas separada, conceptual i físicament. Serà aquesta doble separació la qual salvarà la nostra Silvestra en el segle XX, com veurem més avant. Però sembla que en 1393 un seny nou, passa a la torre del rellotge, per sonar exclusivament les hores. En 1404 el rellotge mecànic deixa de funcionar, i tornen a mesurar el temps amb ampolles amb sorra, tot i que amb certs mecanismes per recordar al campaner quantes batallades havia de sonar a cada hora. En aquell any es refà la campana horària, amb la direcció de Guillem MARTÍ, un altre francès, qui després treballarà a la Catedral de València, on ell o el seu fill fan l'encara existent *l'Úrsula*, uns anys després.

El Campanar de la Seu

Però mentrimentres el Campanar continua creixent cap a dalt, fins al 1402, en el qual l'obra s'acaba. Els constructors tenen clar el concepte del temps: en la part inferior, en la aleshores màgica sala de campanes, es troben les campanes litúrgiques, les que realment organitzen el temps de la comunitat.

No ho hem dit adès, però ara sembla el moment: els tocs de campanes s'adapten a la jornada, i per tant, el toc d'alba no sols té una connotació religiosa sinó que marca l'inici de la jornada. Fins i tot era un toc molt llarg, ja que servia de despertador a tota la ciutat. Què importa que sigui una hora o un altra? En la societat tradicional, amb tantes limitacions tècniques, no es pot sortir al carrer, ni treballar a casa, sense la llum solar. I així tot al llarg de la jornada, és a dir, del temps en el qual llueix el so.

Una fotografia de Juli VINTRÓ i CASALLACHS de 1910⁶, preservada a l'Arxiu Fotogràfic del Centre Excursionista de Catalunya, mostra aquell espai màgic, íntim, amb finestres que es podien obrir per que entràs l'aire, però que romanien tancades en cada toc, per millor sonar per tot el territori.

Què lluny estem del gelat, impossible de visitar, de mala acústica i d'impossible toc espai actual! La sala de campanes no és una fàbrica, sinó un instrument musical, un espai sonor, un lloc màgic on expressar-se a través de l'esforç de les persones i no pas dels motors, per transmetre les emocions de la

6 VINTRÓ i CASALLACHS, Juli *Interior del campanar de la Seu Vella de Lleida* Arxiu Fotogràfic Centre Excursionista de Catalunya (1910) <http://www.campaners.com/php/campanargran.php?numer=135133>

ciutat. La veritat és que aquest espai, perdut?, em recorda tant la meua sala de campanes a la Catedral de València en una fotografia anònima⁷, cap a 1930, de la sala, amb el campaner Rafael AGUADO i ROMAGUERA, mudat per a l'ocasió.

La sala de campanes era per l'espai musical que verdaderament organitzava la vida de la ciutat. Els tocs d'alba, de laudes, de la missa major, de mig dia, de vespres, de l'oració del vespre, del seny del lladre o de tancar muralles, el toc d'ànimes que cloïa la jornada i marcava no sols el temps de la foscor, de la inactivitat pública, dels carrers buits, i també el temps dels morts en el qual les ànimes, sobre tot en les llargs nits de l'hivern, passegen buscant qui les acompanye en el seu camí eternal...

M'he despistat, de bell nou. Podríem dir tantes coses... Però si vull constatar, com ha canviat la sala de campanes: un espai inaccessible, industrial, inhumà.

He de dir que als Campaners de la Catedral de València ens sorprén que les campanes de la nostra *torre mare* (que com us he dit vam copiar en tantes coses) siguin encara mecàniques, siguin encara *forasteres* en el mal sentit de la paraula, és a dir que no toquin a la nostra manera.

Ja sabeu que a Barcelona, finalment, una campana, una sola, la Vicenta de la Basílica del Pi, ja sigut restaurada enguany (2018) i ja es pot ventar i dur a seure... és l'única campana de la ciutat que toca a la manera dels catalans, però és un primer pas i molt important.

7 ANÒNIM Interior de la sala de campanes (1930)

<http://www.campaners.com/php/campanargran.php?numer=175966>

Estat actual de les campanes exclusivament mecanitzades. És una foto nostra del 22-05-2004 però val encara, dissortadament, per avui. Potser es podria restaurar alguna campana i reposar al lloc original, potser, al menys alguna podria anar a corda, moguda no pas per motor sinó per les mans amoroses campaneres.

Però m'he tornat a perdre. No havíem vingut a parlar de la Silvestra, una campana de categoria? Doncs, és hora de parlar d'ella.

En 1406 el Capítol de la Seu signa uns capítols amb un fabricant de rellotges, de cognom desconegut, però de nació alemanya (i per tant anomenat Mateu ALEMANY) per fabricar un rellotge que es posarà al nou Campanar, acabat de fer-se. No acabem de creure que el nou rellotge com afirma ARGILÉS en l'obra tantes vegades esmentada, no sonàs les campanes: els primers rellotges mecànics

no assenyalaven l'hora o bé ho feien amb una sola agulla, per la seva inexactitud, però sempre sonaven les hores. Si més no, per que podien necessitar un rellotge de grans dimensions?

La Silvestra

En 1418 – justament fa sis-cents anys – el Capítol i la Paeria decideixen de fer una gran campana horària com les altres ciutats de la Corona d'Aragó. La participació de la Paeria significa segons ARGILÉS amb qui estem totalment d'acord, la implicació de la gestió municipal del temps, compartida amb el Capítol.

La campana és de grans dimensions i d'un exquisit acabat. Mesura 200 cm de diàmetre i 148 d'alçada del bronze. La vora, la part més gruixuda de la campana, mesura 26 cm, bastant lluny del deu per cent habitual, la qual cosa significa que la campana és més grossa de l'habitual. Això supose dues coses: que pesa bastant més que els 4.632 quilos que es deriven de la formula habitual per calcular el pes d'una campana, segons la proposta d'Albert BARREDA⁸ aproximant-se, o superant el timbre de les hores, del qual parlarem aviat, i sobre tot que la van fer més gruixuda, per tenir molta més potència sonora, tot i que amb això es convertia en una campana una mica més aguda de l'habitual.

La campana estudiada musicalment per Francesc LLOP i ÁLVARO en la seva tesi doctoral⁹ presenta les següents notes:

Prima	Reb 4 +26
Hum	La 2 -07
Tercera	Fa# 4 -21
Octava	Si 4 -33

8 BARREDA, Albert *Jous de fusta per a campanes manuals i motoritzades* Campaners núm. 6 – València – 1993 <http://www.campaners.com/php/textos.php?text=1478> BARREDA proposa per calcular el pes aproximat d'una campana la següent fórmula: Pes de la campana: (Diàmetre en metres)³ x 579, que resulta molt aproximada en la majoria dels casos.

9 LLOP i ÁLVARO, Francesc *Las campanas en las Catedrales Hispanas. Análisis, significado cultural, conservación y rehabilitación* Tesi doctoral – Universitat de València – 2017 <http://www.campaners.com/php/textos.php?text=10153>

La campana en 18-07-1989, fotografia de Vicent ESPAÑA i LAVEDA i Juan Ignacio GONZALO ÁLVARO¹⁰. L'estat del conjunt ha canviat poca cosa, potser amb una certa pintada de l'estructura metàl·lica rovellada, o el canvi dels llums per altres més actuals. Es tracta d'una de les més violentes actuacions contra el patrimoni .

En les campanes grans, habitualment, la percepció no és de la nota prima o principal de la campana sinó de l'octava. En qualsevol cas es tracta d'una campana d'extraordinària sonoritat i amb una

10 Silvestra, Campana de les hores <http://www.campaners.com/php/campanagran.php?numer=5976> - Per veure aquesta i unes 240 fotografies més de la campana visiteu la pàgina http://www.campaners.com/php/fotos_campana.php?numer=666 i següents

complexa inscripció. No hem dit que la campana fou feta segons els acords, per dos fonedors ambulants francesos, Joan ADAM i Joan XIPOT, tot i que només signa el primer la campana. Els dos procedien de Bourg-Sainte-Marie, una petita població que ara té uns 100 habitants, i en el segle XVIII a penes 300, però que fou l'origen al menys de diversos fonedors que van treballar en aquest campanar: els MARTÍ i ara els ADAM i XIPOT, confirmant aquella corrent econòmica i cultural entre el nostre territori i els francesos. Cal dir que Bourg-Sainte-Marie es troba en l'actual departament d'Haute Marne, és a dir al nord-est de l'estat francès, a uns 1.100 quilòmetres utilitzant les vies actuals. El fet de ser fonedors ambulants no és una qüestió de nivell professional, sinó de necessitat tècnica. A hores d'ara no és difícil dur a soldar la campana dels quarts a Alemanya, via Bèlgica, i arriba al lloc en poques hores; en aquells moments de mals camins i mitjans dolents de transport, era més fàcil desplaçar el coneixement i per tant anar d'un a altre lloc. Però la Seu no va buscar uns fonedors qualsevol sinó uns fonedors de prestigi, no sols pel volum de la campana, sinó també per les innovacions que van aportar.

La campana és una de les primeres, en el nostre territori, que utilitza la lletra gòtica minúscula, i marca un estil, ja que la pràctica totalitat de les campanes posteriors utilitzaran aquesta grafia. El Jaume¹¹, de 1429, del també francès Tomàs MOREL, és una de les últimes, a casa nostra, en utilitzar l'antiga majúscula gòtica, la qual no obstant perviurà en la Corona de Castilla fins a un segle i mig més tard.

Les anses estan decorades i acabades amb urpes. La campana presenta una epigrafia gòtica minúscula molt neta, però sense separació entre les paraules: "+ xps rex ve^tn i pace deus ho factus est + xps vincit xps regnat xps inpeart xps ab omni malo nos defendat fuit factu per magistru iohanm adam a^o dⁱ m^o cc^occ x^o viii^o i mense april "

amb unes L majúscules, que haurien d'haver escrit com "xpistos (o christos) rex venit in pace deus homo factus est + xpistos vincit xpistos regnat xpistos imperat xpistos ab omni malo nos defendat. fuit factum per magistrum johanem adam anno domini mccccxviii primus mense april", és a dir CRIST VA VENIR EN PAU - DÉU S'HA FET HOME + CRIST VENÇ CRIST REGNA CRIST IMPERA CRIST ENS DEFENGUI DE TOT MAL - VAIG ÉSSER FETA PEL MESTRE JOAN ADAM L'ANY DEL SENYOR DE 1418 EL PRIMER DIA DEL MES D'ABRIL". La indicació de la data té un doble valor afegit: no és gens habitual, potser una de cada cent campanes, on posi la data exacta de la fosa, ja que hi intervenen diverses variables que la poden modificar, generalment retardant-la. Però encara té més mèrit que la campana sigui del mes d'abril, atès que degut a les limitacions tecnològiques, la fabricació de les campanes solia iniciar al final de la primavera, per fondre-les en estiu, per evitar els problemes d'humitat en els motles, que poden fer malbé la fosa de la campana. Aquestes limitacions tecnològiques, amb gran dependència dels agents atmosfèrics, no impedeixen que es tracta d'una de les campanes de millor qualitat de fosa que hi ha: probablement les millors campanes, les millors foses, siguin aquestes del segle XV, mentre que les posteriors, amb escasses excepcions, van perdre la finesa tant d'execució com de sonoritat i de detalls.

11 El Jaume – Catedral de València <http://www.campaners.com/php/campana1.php?numer=701>

En la línia següent estan Sant Miquel, una Mare de Déu erecta amb Nen repetida per dues vegades, entre les quals hi han dues vegades també la figura de l'Ecce Homo. Després està Sant Silvestre seient, damunt del qual hi posa "silvestre". En la part del mig hi figura l'escut de Lleida repetit quatre vegades i per sota una cinta amb "te deum laudamus" que vol dir "A VÓS DEU LLOEM". En una cinta que penja d'un nus hi figura "aue maria", és a dir "DÉU VOS GUARDI MARIA".

Finalment en el peu hi ha una garlanda vegetal en la qual hi apareixen, irregularment distribuïdes, una dotzena de lletres "s", sense aparent connexió amb els textos més alts. Daniel VILARRÚBIAS i CUADRAS apunta que podria significar "s(anctus), s(anctus), s(anctus).", l'antiga invocació del Trisagi, utilitzada també en el prefaci de la missa, que correspon a les paraules dels àngels que rodegen a Déu, segons Isaïes 6:3 ("Cridaven l'un a l'altre: --Sant, sant, sant és el Senyor de l'univers, tota la terra és plena de la seva glòria. ") i també, amb modificacions, segons l'Apocalipsi 4,8 ("Cada un dels quatre vivents tenia sis ales, i estaven plens d'ulls que miraven tot al voltant i cap al tron. Nit i dia no paraven de repetir: «Sant, sant, sant és el Senyor, Déu de l'univers, el qui era, el qui és i el qui ve.» "). Aquesta interpretació tendria sentit, fins i tot amb relació amb el "te Deum laudamus" escrit més avant, però és la primera vegada que la documentem en una campana.

Els escuts de Lleida, repetits als quatre vents, indiquen no sols qui ha pagat la campana sinó també qui continua sent el titular de la mateixa.

No coneguem la concòrdia seguida per construir tant el rellotge com la Silvestre, però pensem que les de la Catedral de València, de dates semblants, poden ajudar, ja que no serien massa diferents. Així el doctor Josep LOP en el seu magnífic tractat sobre la gestió dels murs i les séquies de la Ciutat de València¹², parla en el capítol XI del *Rellonge del Micalet de la Seu*.

En lo any 1418 al temps que estava acabant la obra del campanar de la Santa Esglesia Metropolitana de aquesta Ciutat vulgarment dit lo Micalet reconeixentse ser just que en vna Ciutat tan gran, y populosa com esta, hi haguès vn rellotge, que es sentís tocar les hores de qualsevol part de la Ciutat, y encara de moltes parts fora de aquella, distants molt mes, que dels arravals, es resoluè la Fabrica de aquell, entre lo tunch Bisbe, y Capítol de dita Santa Esglesia, y los Honorables lurats Racionals y Obrers de Murs, e Valls, y per a dit efecte acordaren aquells la concordia, enseguida de la qual se fabricà dit rellonge, y al present se conserva aquell, la qual es com se segueix.

Die 21: Februarij 1411. in posse Ludovici Fracij Notar. Ac Sriba Capituli Sedis Valentia.

Capítols fets, e concordats entre lo molt Reverent Senyor Nuch per sa Divinal providencia Bisbe de Valencia è lo Honorable Capítol de la Seu de vna part, è los Honorables lurats, Racional, Obrers de

12 LOP, Doctor Josep *De la Institucio, Govern politich y luridich, Costums, y Observancies de la Fabrica Vella, dita de Murs, e Valls, y Nova, dita del Riu* València 1674 f. 135 – 138.
<http://www.campaners.com/php/textos.php?text=9131>

Murs, è de Valls, è lo Sindich de la Ciutat de Valencia sobre lo rellonge lo qual se deu fer en la dita Ciutat, per sonar les hores de dia, è de la nit, los quals Capítols son segons que es segueixen:

Primerament, que de continent sia fet vn gran seny lo qual sia mes en la sumitat del Campanar nou de la dita Seu, quant serà acabat, è ara de present sia possat en lo dit campanar en lo sostre, qui es pus alta, en son bastiment de fusta, en manera que no empaitg la obra fahedora en lo dit campanar, è aço se faça en aquella millor, è pus profitosa manera, que fer se puixa, a coneguda dels dits Obrers, é consell del Mestre de la dita Seu.

...

Item, que les hores del dia, è de la nit sien sonades per dues persones hi doncs de dotze en dotze hores, començant sonar a mitg dia, è a mitja nit.

Item, que ço que costaran de salarí les dites dues persones, paguen de les altres pecunies de la dita Ciutat, é no de les pecunies dels Obrers de Murs e de Valls.

Item, que les dites hores sien sonades, estant les dites dues persones fora lo campanar en vna caseta de la obra de dit campanar¹³.

...

Item, que lo dit seny, quant serà fet no serveixca, ne haja a servir a altres coses, sino a sonar les dites hores.

El coneixement dels Capítols per construir *lo seny del rellonge* de la Catedral de València ens ajuda sens dubte a conèixer un procés semblant amb la construcció de la Silvestra.

Per cert, no sabem per què li van triar eixe nom

Passat, present i futur de la campana

Com estava penjada la campana? No tenim ni idea. De les nombroses fotografies que hi ha de la Seu Vella, i del campanar, sols hi ha una coneguda de l'interior de la sala de campanes, que ja hem vist, i no coneguem cap de la Silvestra penjada en una estructura de bigues de fusta.

Pot il·lustrar-nos, i molt, la *Cloche n° 7 / Timbre (Cloche Civile)*, és a dir la campana del rellotge de la catedral de Chartres (France). La relació de les campanes de la catedral¹⁴ es fa com és habitual en terres franceses, anomenant les campanes de major a menor. El *timbre*, és a dir la campana del rellotge,

13 Nota molt interessant: han d'estar fora del campanar, ja que toquen les hores, no els tocs habituals

14 <http://www.cathedrale-chartres.org/fr/presentation-des-cloches-de-la-cathedrale-.article-989.html>

de Pierre SAVYET (1520), 5.000 quilos i 195 cm de diàmetre, dimensions semblants a la Silvestra, no compta amb les altres i és l'única que no té nom, justificat per ser *cloche civile*.

La campana penja d'una potent estructura de fusta, com penjaria la Silvestra, amb una petita estructura lateral per permetre que toqui el martell extern per gravetat, mecanisme que assegura una longevitat molt major de les campanes que els moderns electromalls o malls motoritzats, de resposta més ràpida i de cop molt més violent sobre el bronze.

La campana dels quarts hauria de penjar a la mateixa altura, de manera que, per ser més petita, quedàs molt més alta, ubicació òptima per una millor expansió sonora.

La campana dels quarts de la Seu Vella, potser la campana gòtica més magníficament decorada i amb força més simbolismes de totes les campanes de l'Estat, no té ansa batallera interna, ja que mai ha hagut de tocar per altra cosa que no fos els temps intermedis entre les hores, probablement les mitges com hem avançat. La Silvestra si que té batallera, no pensada per al batall actual, que acabarà arrancant-la. En alguns casos les campanes de les hores estan dotades de batall intern però en la immensa majoria aquestes campanes, sempre fixes, no entren en els tocs ordinaris; els batalls són – o eren – per a tocs extraordinaris: arribada del rei, victòria, a l'arma...

Per tant les campanes del rellotge sols tocaven per martell exterior, per gravetat, per marcar el pas ordinari, homogeni i d'escassa informació en la societat tradicional del temps.

La campana de les hores de la catedral de Teruel, que duu la claríssima inscripció *fiso haser : esta campana para reLoix la ciudat de teruel* ¹⁵ té un bon exemple de mall exterior, tot i que una mica baix, per desplaçament de la biga de suport.

En 1936 el concepte de campana civil fou estrictament aplicat a les campanes de la Seu Vella. Tot i que ja es tractava d'un edifici sense ús religiós, les campanes, com tots sabeu, eren, i són, les campanes de la Ciutat.

Per aquell motiu, només les campanes *civils* és a dir les del rellotge, foren preservades. En altres llocs es va salvar una més, per als tocs d'alarma; aquí van desaparèixer totes.

Com sabeu millor que jo, després de la guerra es van fer set campanes noves, amb jou de ferro. Són les existents, amb certa coherència sonora entre elles, i de limitada qualitat. Però encara el podien tocar manualment i ventar – i també voltar, si calia – reproduint els tocs antics. Hi ha alguna foto que recorda la benedicció de les campanes, en uns temps més que distants per a nosaltres.

En aquesta foto, mostrada en una de les trobades anuals de campaners (Meruelo – Cantabria – 2009) es diu *Mi tío BENIGNO MENEZO FALLA, con el señor Obispo de Lérida y varios canónigos con las campanas fundidas para la seo (catedral) de Lérida*¹⁶

La dissortada intervenció dels GUIXÀ no sols va mesclar allò que estava separat posant, a més, en perill, les campanes històriques del rellotge pel seu desconeixement.

La campana dels quarts no ha d'estar baixa i ha de ser percutida per un mall extern, tan gruixut com l'ample de la campana (extremadament fina, per aconseguir un so *diferent*, propi de timbre, propi de campana de rellotge, propi de campana *civil*. També la Silvestra hauria d'estar alta, com la de Chartres, com estava.

En l'actualitat la Silvestra entra amb les altres set (si és que funcionen totes) els dies de festa programada. És una lamentable decisió, contrària al dret antic, contrària als usos originals, contrària a la conservació de la campana¹⁷.

A més, la campana, que no fou pensada per ser ventada a la manera alemanya, toca mal, ja que quan és ventada no pega els cops regularment, un a cada costat sinó que moguda per estranyes inèrcies de vegades pega dos seguits, se'n bota un i així... justament les campanes ventades a la manera alemanya han de transmetre una harmonia, amb la regularitat de les batallades, que aquesta campana ni pot ni sap ni ha de fer.

Com sabeu, ara les sales de campanes són inaccessibles. Qui podria entrar, de manera regular, entre unes bastides metàl·liques, la cosa més allunyada de les nostres tradicions? Si les campanes foren

16 <http://campaners.com/php/campanargran.php?numer=56064>

17 Veure el vídeo <http://www.campaners.com/php/v0g.php?numer=773>

ubicades en la seva posició, amb mecanismes per poder-les ventar, que no impedeixin els tocs manuals (els motors més moderns ho permeten).

Mireu quina diferència amb els tocs manuals, interpretats pels Campaners de la Catedral de València. Es tracta d'un concert de tocs medievals¹⁸, amb les campanes ventades, dins del programa de la Fira de juliol, organitzada per l'Ajuntament de València¹⁹. Els campaners expressen, a través de campanes i tocs antics, emocions per al moment present i les persones actuals.

Conclusió

Hem parlat un poc de passada dels rellotges i de la campana de les hores de la Seu Vella de Lleida. Hem justificat que la seva existència, per damunt de les destruccions de les guerres, es deu a que estava destinada exclusivament a ser la campana del rellotge, i no pas una campana ventada, acústicament separada tant de manera física com per afinació, de la resta de campanes litúrgiques del Campanar, de la qual celebrem els 600 anys. Hem celebrat la seva perfecció, hem tractat de descobrir el significat dels seus textos.

Només em queda agrair la invitació per poder parlar d'aquesta campana *de categoria* i esperar, amb tots vostés, que la Silvestra recuperi de bell nou el seu paper exclusiu, sonor i màgic de marcar el pas del temps, de dia i de nit, de la ciutat de Lleida.

Dr. Francesc LLOP i BAYO

18 Veure el vídeo <http://www.campaners.com/php/v0g.php?numer=1535>

19 Totes les diverses pàgines d'Internet foren consultades el 18-10-2018